

HÍREK

A Székely Nemzeti Múzeum mult év őszen újjászervezett vezetősége és tisztviselői kara szorgos munkával kezdett hozzá az intézmény sokfelé ágazó tevékenységet igénylő múzeumi, tudományos és közművelődési feladatainak minél eredményesebb megvalósításához.

A háborús veszélyek miatt becsomagolt és óvóhelyen őrzött múzeumi tárgyak kicsomagolása és elrendezése után a kiállított gyűjteményeket az 1946. év első hat hónapjában már 1512 látogató tekintette meg. Sajnos, ez a múzeum is a múzeumok állandó betegségében, kétségbeejtő helyhiányban szenved, s emiatt a kiállítási termek korszerű újjarendezése csak az épület tervbevétt kibővítése után kezdődhetik meg. Állandó rendezési munka folyik a levéltárban és a könyvtárban, s megkezdődött a nagyértékű könyvtár betűrendes és decimális rendszerű szakkatalógusának elkészítése. A tavasszal végzett két régészeti ásatás Sepsiszentgyörgyön a Debren-patak mellett egy Hadrianus koráig visszanyúló római telep részletét, Kőröspatakon a Nyírtetőn egy La-Tène korbelt várat tárt fel; ez eddig ismeretlen két adat, valamint a nyári ásatási munkatervben szereplő háromszéki és csíkmegyei ásatások új adatokkal bővítik és fogják bőviteni a Székelyföld őstörténetére vonatkozó eddigi tudásunkat. »A kenyér története« című múzeumi- és vándorkiállítás anyaga összegyűlt már, s a kiállítás júliusban megnyílik. A kolozsvári, aradi és székelykeresztúri múzeumokkal együtt ez az intézmény is résztvesz a július 25—31-e közötti Petőfi-hét alkalmából Segesvárt rendezendő 1848/49-es ereklyekiállításán.

A múzeumi gyűjtemények gondozása, gyarapítása és tudományos feldolgozása mellett a múzeumi

tisztviselők résztvesznek a Székelyföld tudományos kutatásában. Ápolják és egyre jobban kimélyítik a Székely Nemzeti Múzeum kapcsolatát az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel és az Erdélyi Tudományos Intézettel. A székely közművelődés és tudományos élet fejlesztésére előadó-estéket rendeztek Kézdivásárhelyt, Kovásznán, Székelyudvarhelyt és Székelykeresztúron. A múzeum havonként ülésező ügyvezetőtanácsára a múzeumi ügyek intézése mellett nagy feladatot ró a múzeum kezelésére bízott Háromszéki Tanalap tulajdonát képező nagyértékű sepsiszentgyörgyi és kézdivásárhelyi épületek kezelése, bérbeadása is.

A nyári és őszi munkatervben a sajátos múzeumi munka mellett, a már említett terveken kívül még három főfeladat szerepel: 1. a székelyföldi történelmi, egyházi és népi emlékek újabb számbavételi és védelmi munkájának megindítása, 2. a székely városok helyi jellegű múzeumainak újjászervezése, 3. a Székely Nemzeti Múzeum munkájának megsegítésére és a Székelyföld tudományos megismerése s feltárása, meg a székely közművelődés fejlesztése érdekében működendő egyesület megszervezése, megalakítása.

A Székely Nemzeti Múzeum fenntartása pusztán a múzeumtulajdonos Háromszék, Udvarhely és Csík megye székelységére hárul. A mult esztendőben Háromszék megye megyefőnökségének nagyobb összegű hozzájárulása, valamint Udvarhely, Háromszék és Csík megye községeinek hozzájárulásai tették lehetővé a múzeum fenntartását és munkáját. Remélhető és bizonyosra vehető, hogy a három megye és a megyék községeinek vezető köteleseik és felelősségük tudatában

továbbra is biztosítani fogják a múzeum fenntartását, s a székelység érdekében egyre szélesebb körben végzendő munkáját.

A múzeum vezetősége az intézmény 1945. és 1946. évi történetéről és munkájáról ez év végén részletes jelentést szándékszik közzétenni.

Bartók Béla-emlékünnepelyt rendezett április 13-án, szombaton este 7 óras kezdettel a Móricz Zsigmond Kollégium. Az estélyen **IFJ. DR. NAGY GÉZA** méltatta **BARTÓK BÉLÁNAK**, a magyar zene- és énekművészet történetében való jelentőségét [Az előadást I. Szemle-cikkeink között]. A zeneszerző **Bartókot IFJ. SZABÓ GÉZA** három darabjával (C-dur Rondo, Allegro barbaro, Este a székelyeknél) szólaltatta meg. Ugyancsak ő játszotta a Bartók szerette kísérezőjét **Török Erzsébet** népdal-előadásához. Bartók kórusművei közül **NAGY ISTVÁN** kamarakórusa adott elő néhány szép darabot (Levél az otthoniakhoz, Leánynéző, Elment a madárka, Bánat, Ne hagyj itt, Jószágigéző).

Itt jegyezhetjük meg, hogy **NAGY ISTVÁN** kamarakórusával ez ünnepélyes szereplés után, 1946 őszétől a Magyar Zeneművészeti Főiskola előadótermében még sokkal közvetlenebb magyarázatos előadások kíséretében is igyekszik közvetíteni a nagyközönséghez Bartók kórusművészetét.

Néprajzi gyűjtemény Torockón. A bécsi döntés óta Kolozsvártól elzárt **Torockóra** csak 1946. május 4-6 között jutott el a Bolyai-tudományegyetem első tanulmányi csoportja. A résztvevő szakemberek örömmel állapították meg, hogy a **Torockón GELEJI KIRÁLY JÓZSEFNÉ** buzgalkodásából még 1940 előtt létesült, két szobácskából álló szép néprajzi magángyűjtemény egyre gazdagodik azzal, hogy bekebelezi főként a régi **Torockó** sok szép tárgyi néprajzi emlékét. A gyűjtemény jelenlegi formájában jórészt a népi

művészkedés és mesterkedés tárgyi emlékeit őrzi.

Néprajzi gyűjtemények létesítésének szándékáról jöttek hírek a kolozsmegyei Mezőköbölkütről, a szolnokdobokai Székről, valamint a brassómegyei Hétfalu magyarsága köréből is.

Jó volna valamiképpen megtalálni annak a lehetőségét, hogy az ilyen gyűjteményekből egy-egy vidék kis néprajzi múzeuma fejlődjék ki, s szakszerű központi irányítással gyűjtse, mentse a régi népelet pusztuló tárgyi emlékeit. Valamiképpen természetesen gondoskodni, hogy e kis gyűjtemények anyagának kellő kezelése is biztosíttassék. A gyűjtés és a kezelés irányításának munkájában az újjászervezendő Erdélyi Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának jelentős szerep juthat.

A kolozsvári műemlékeket és műemlékszerű épületeket megkímélték a háborús pusztítások. Az 1940-i nagy bombázás ugyanis a városnak csak aránylag újabb részeit érte, ott pedig nem voltak műemlékek. Az 1944-i őszén folyt harcok során a város belső területére estek ugyan kisebb repülőbombák és ágyúlövedékek, de ezek sem tettek a műemlékekben kárt.

Emellett állandó rongálásnak van kitéve a szobor azzal is, hogy a gyermekek, suhancok játékhelye és a tüntetések kedvelt emelvénye. — **Erzsébet királynénak** a **Fellegvár** oldalában lévő szerény emlékművéről a **STROBL ALAJOS** kezétől származó híres mellszobrot 1946 tavaszának egyik hajnalán — amiut a napilapokból értesültünk — ismétretlen, mulatságból hazatérő diákok ledöntötték. Mint köztudomású, az emlékmű teljesen kívül esik a forgalmi útvonalakon, s így a rombolóknak előre elhatározott szándékkal, nagy kitérővel, hegymászással összekötött sétát kellett tenniük a célből, hogy tettöket elkövethessék.

Műemlékeink külsejének nagyon sokat árt az az újabban elharapózott szokás, hogy a házak falát eszmetérjesztő feliratokkal és torzképekkel festik tele. Ezek a mázolások hónapok óta ott láthatók például a román görög katolikus, régebben Minorita-, a piarista templom, a római katolikus főgimnázium épületének és a hozzácsatlakozó piarista rendháznak falán. Úgy véljük, hogy a szép XVIII. századi barokk építészeti alkotások már a műemlékvédelem szempontjából is kíméletet érdemelnének.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzete. Az EME-nek az államhatalommal és a kolozsvári egyetemekkel való viszonya rendezésére a román kormány 1945. július 12-én DR. MORAŞ JÁNOS egyetemi tanárt, a bukaresti természettudományi múzeum igazgatóját küldte ki. Bár ennek ellenére a tárgyalások ezideig még nem kezdődtek meg, nyilvánvalóan ezek eredményétől függ, hogy az EME táraival és szakosztályaival szolgálhatja-e a tudományt olyan mértékben, mint ahogyan azt múltja és az erdélyi népek művelődési szükségletei számára kötelezően előírják. Amíg ugyanis az Egyesület és az állam, illetőleg a kolozsvári egyetemek közötti kapcsolatok kölesönös meg-egyezésen nyugvó törvényes alapokra nem helyeződnek, állandóan fennforog a lehetősége az 1919–1940 közötti visszasságok újraéledésének. Ha majd az állam szerződést köt az Egyesülettel és a gyűjtemények használatáért az 1940 előtti időben húsz évig elmaradt bérösszeget újra folyósítja, hogy abból az egyesület gyarapíthassa tárait (erre jelenleg semmi módja nincs), ha a magyar és román kutatók számára egyaránt biztosítva lesz a Múzeum anyagának zavartalan használata, akkor a magyar és román tudomány sok eredménnyel kecsegtető együttműködésének magyar részről bizonyára az Erdélyi

Múzeum-Egyesület lehet a legbiztosabb és legerősebb tartóoszlopa.

Az Erdélyi Történelmi Adatok régóta tervezett új folyama a háborús események következtében csak 1945 tavaszán indulhatott meg. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület az erdélyi történetírás egyik nagy hiányosságán kívánt segíteni, amikor legelső kiadványát, a még GR. MIKÓ IMRÉTŐL 1855-ben megindított és SZABÓ KÁROLYTÓL folytatott, de negyedik kötetével 1872-ben elakadt Erdélyi Történelmi Adatok folytatását határozta el. A kiadvány egyelőre füzetekben, időhöz nem kötve jelenik meg, és az újszempontú erdélyi kutatásokhoz kíván történelmi forrásanyagot szállítani elsősorban az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárából. Eddig DR. JAKÓ ZSIGMOND egyetemi tanár gondozásában az ötödik kötet 1–2. füzeté (Adatok a torockói parasztlázadások történetéhez. — Adatok a dézsma fejedelemségkori adminisztrációjához) hagyta el a sajtót. Ez az erdélyi magyar történelmi forrásközlés egyességét és korszerűségét biztosítani hivatott vállalkozás idővel, remélhetőleg, közös gyűjtő-menedéje lesz az erdélyi magyarság intézményei köréből kiinduló összes forráskiadványoknak.

A gyulafehérvári Batthyaneum és a marosvásárhelyi Teleki-Theca az erdélyi magyarság két féltett könyv-múzeuma szerencsésen megmenekült minden háborús pusztítástól. Az előbbi teljes rendben kínálja gazdag kincseit a kutatóknak, az utóbbi azonban már nem kerülhetett el az értelenség kártevéseit. A Theca könyvraktárainak egy részét ugyanis 1945 nyarán lefoglalták magánlakás céljára, a könyveket halomra rakták és a drága pénzen készített polcokat lebontották. Minthogy éppen ezekben a termekben volt elhelyezve a nagy fáradsággal beszerzett újabb könyvanyag, ezzel az eljárással sikerült

az éppen éledő könyvtárat ismét halott könyvmúzeumná tenni. Értelmetlen eljárás ez éppen akkor, amikor Marosvásárhely egyetemi kart kapott falai közé.

Utunk címen 1946. június 22-én újság-alakban két hetenként megjelenő új erdélyi irodalmi folyóirat indult meg. Szerkesztője GAÁL GÁBOR egyetemi tanár, a Korunk volt szerkesztője. A folyóirat irodalmi anyag közlése mellett az erdélyi magyarság életjelenségeinek figyelését és a magyarsággal együttélő, valamint a környező népek életének megismertetését tűzte ki célul. Különös gondot fordít arra, hogy tájékoztassa olvasóit az orosz és a román élet kérdéseiben.

Reményik Sándor-est rendezésével idézte október 24-én d. u. 6 órakor a kolozsvári lutheránus nőszövetség a nagy erdélyi költő emlékét. Az ez alkalommal zsúfolásig megtelt lutheránus templomban tartott ünnepélyen az emlékbeszédet CSÁSZÁR KÁROLY, Reményik egykori folyóiratának, a jelenleg sajnálatosan szünetelő Pásztortűznek volt szerkesztője, mondta. J. JANCsó ADRIENNE a költő néhány versét szavalta el. Ezen kívül B. GONDOS ZSÓFIA és PÁTER GUSZTÁV énekelt KÁRPÁTI EMIL orgona-kísérete mellett.

A Bölcsészeti-, Nyelvi- és Történettudományi Szakosztály évi közgyűlését 1946 január 25-én, a Bolyai Tudományegyetem fizikai előadótermében tartotta. Ez a közgyűlés éppen az Egyesület közgyűlésének késlekedése miatt a múzeumi kérdések nagy seregszempléjévé növekedett (Az elnöki megnyitót és a jelentéseket l. a Hivatalos Közlemények között). A közgyűlésen BALANYI GYÖRGY Capistranoi Szent Jánosnak 1455. évi erdélyi látogatásáról adott elő.

A Szakosztályban 1946. első felében ezen kívül a következő tudományos előadások hangzottak el: **ERTZ GÉZA**: Kolozsvár környéki kőfaragó műhely a XIII. században

(LÁSZLÓ GYULA kiegészítő előadásával). — **APRILIS 4-ÉN**: ERŐSS ALFRÉD: A lelkiismeret szabadsága. — **MÁJUS 8-ÁN**: LÁSZLÓ GYULA: Az avarok hitvilága. — **JÚNIUS 5-ÉN**: BÓNIS GYÖRGY: Hűberviszony a középkori magyar jogban. — Örvendetes jelenséggé vált, hogy a magyar tudományos előadásokra kiéhezett közönség a szaküléseket egyre nagyobb számban látogatja.

Az erdélyi állami levéltárak területi hatásköre a legújabb szabályozás óta a következőképpen alakult: A kolozsvári kerületi levéltár hatásköre eredetileg egész Erdélyre kiterjedt. Ez volt a helyzet 1920-tól 1937-ig. Jelenleg azonban csak azoknak az erdélyi megyéknek a törvényhatósági levéltári anyagát gyűjti, melyek nem kerültek át valamelyik alább ismertető újabb szervezett kerületi levéltár hatáskörébe. Az új kerületi levéltáraknak a sorát az 1937-ben megszervezett naszódi aligazgatóság nyitotta meg. Ennek hatásköre csak Beszterce-Naszód megyére terjed ki és anyagát tulajdonképpen Beszterce város és szék levéltára alkotja. 1939-ben Brassó város és a Barcaság levéltárából megalakult a brassói kerületi levéltár. Ennek hatáskörébe tartozik Brassó megyén kívül Háromszék megye is. Legújabb alapítású (1945) a szebeni kerületi levéltár, mely a Szász Nemzeti Levéltárat foglalja magába. Gyűjtési köre Szeben, Alsófehér és Hunyad megye területére terjed ki.

A magyar kutatást legközelebből a kolozsvári kerületi levéltár sorsa érdekelheti, mert több más közérdekű állag mellett ez őrzi Udvarhelyszék és Kolozsvár város levéltárát is. 1940–45 között a levéltár Szebenben állomásozott. Anyagát minden háborús veszélytől sikerült megóvnia. Amennyire örvendetes ez a tény, annyira szomorú, hogy bár a levéltár már több, mint egy éve itt van Kolozsvárt, anyagához mindmáig nem lehet hozzáférni. A kerületi levéltár épü-

letét ugyanis a tűzörség foglalta le, Erdély legnagyobb állami levéltára még ma sem tudott a saját tulajdonát alkotó régi otthonába beköltözni. Mindennek azonban nem csupán a tudományos kutatás vallja kárát, hanem maga Kolozsvár városa is. Mert nyilvánvaló, hogy amikor a város az Állami Levéltárat nem helyezi el megfelelőképpen, valójában magának okozza a legérzékenyebb veszteséget, mert szándékkal elpusztítja saját múltjának becses emlékeit. A mai túlsúlyfolt Kolozsváron valóban nem könnyű feladat e kérdés rendezése, de azért bizonyára nem is megoldhatatlan. Két egyetem és számos tudományos intézet kíséri figyelemmel, hogy ez az ügy végre is miként rendeződik.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történeti Tárában a kőtár újjárendezése a múlt év tavaszán kezdődött és az idén, 1946. júniusában fejeződött be. A munka ütemét és terjedelmét a meglehetősen szűk lehetőségek szabták meg. Az anyagi eszközök és a munkaerő hiánya, valamint a kényszerű téli szünetelés a teljesen kerszerű megoldásokat lehetetlené, illetőleg a munkamenetet lassúvá tette. A rendezés legfontosabb szempontjai a következők voltak: 1. áttekinthetőség, 2. az időrend lehető megtartása, 3. a közös eredetű darabok egységes csoportosítása, végül 4. a kiállításra kevésbé alkalmas anyag raktárba helyezése, illetőleg a raktár darabjainak kiemelése.

1. A kőtár tíz szobájában gyakran láthattunk zsúfolt részleteket. E hibát legtöbbször aránylag csekély fáradtsággal ki lehetett küszöbölni. A megfelelőbb csoportosítás pedig mind az egyes darabok, mind az általános megjelenés előnyére vált. Az egymást fedő köemlékek fellazítása, a kisebb faragványoknak a falba illesztése a gyűjtemény áttekinthetőségét nagyban növelte.

2. Bár az időrendet teljes következetességgel nem lehet keresztülvinni, a nagy ingadozások és hul-

lánzások megszűntek. A középkori emlékek az első négy, a renaissance faragványok túlnyomóan a többi hat szobában helyeztettek el. A kevés barokk és empire darabot a 8., 9. és 10. szobában találhatjuk.

3. A kőtár esztétikai és történeti jelentőségét nagyon elhomályosította a közös eredetű emlékek indokolatlan szétvetése. Nagy részben ezt is sikerült kiküszöbölni. Külön szoba jutott a Wolphard-Kakas-ház gyönyörű faragványainak. Egy helyre kerültek a Püspöky-, a Frank-Kis-ház, a majálisutcai Pákei-villa, valamint a ferences kolostor köemlékei. Egy teremben láthatók a harangok is.

4. Elég tekintélyes mennyiségű, magábanvéve semmitmondó, főleg töredékes részlet a raktárba került. Helyükbe részben olyan raktári darabok foglaltak el, melyek eddig a pincében heverték. Innen sikerült több egészen finoman megmunkált és kiállításra mindenképpen érdemes és tanulságos faragványt kiemelni és a kiállítás anyagába beilleszteni. Az ilyenfajta emlékek nagyobb méretű darabjainak (a kolozsmonostori nyugati kapu, a Wolphard-ház nagy kandallója, stb.) napfényre hozatalától és méltó elhelyezéséről egyelőre, sajnos, technikai okokból le kellett mondani. Hasonlóképpen megoldásra vár a gipszmásolatoknak a kőtárból való eltávolítása.

A kőtár egyes darabjainak magyarázatát szolgálja olyan műemlékek fényképe, melyeknek részletei gyűjteményünkben vannak.

A mostani újjárendezés természetesen távolról sem tökéletes. Szükséges még több kiegészítés és kisebb-nagyobb változtatás; ez azonban pillanatnyilag nem vihető keresztül. A Múzeum kereszténykori köemlékeinek megfelelő rendezése és a kiállított, valamint a raktári anyag kiegészítő leltározása és a mai követelményeknek megfelelő katalógusban való feldolgozása ezután elvégzendő, fontos feladat. **A**

kezdő lépések e tekintetben is megtörténtek s a munka folyamatban van. A kőtár mostani, ideiglenes újjárendezése jövő feladatai megvalósításának előfeltétele volt. Remélhető, hogy a megkezdett munka nem marad félbe és az értékes gyűjtemény kiállítási és raktári anyagának lehető legjobb elrendezése idők folyamán épügy valóra fog válni, mint a teljes anyag korszerű, tudományos feldolgozása.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület közgyűlését november 8-án DR. TAVASZY SÁNDOR ügyvezető alelnök nyitotta meg. Beszédében ismertette azokat a körülményeket, amelyek között az elnökség 1944. szeptember 2-án nyilvánosan megtagadta az Erdélyi Nemzeti Múzeum kiürítését, megóvva ezzel a Múzeumot egy esetleges, a Székely Nemzeti Múzeuméhoz hasonló pótolhatatlan károsodástól. Hogy kérdéseit az Egyesület mindedig nem tártá a nagy nyilvánosság elé, annak egyfelől az volt az oka, hogy minden építő tudományos erőt a Bolyai Tudományegyetem megszervezésére kellett összpontosítani, másfelől viszont be kellett várnunk azoknak a nyugodtabb viszonyoknak a kialakulását, melyek lehetővé teszik e legnagyobb erdélyi és romániai magyar múzeum és tudományos egyesület helyzetének megfontolt, tervszerű rendezését. Miután az elnök megemlékezett az időközben lemondott JÓSIKA JÁNOS elnökről, DR. BIRÓ VENCEL főtitkárról és ZSAKÓ ZOLTÁN pénztárosról, hangsúlyozta minden erő összefogásának szükségességét.

Az elnöki megnyitó köszönetet mondott a Magyar Népi Szövetségnek az Erdélyi Nemzeti Múzeum iránt tanúsított állandó érdeklődésért, amelynek mindkét nagygyű-

lésén, 1945. fájusában Kolozsvárt és 1946. júniusában Székelyudvarhelyt kifejezést is adott.

A közgyűlés a titkári, számvizsgáló bizottsági, pénztári jelentések, az 1947. évi munkaterv meghallgatása és a múzeumi tárvizsgáló bizottságok kiküldése után egyhangúan a következő új tagokat választotta be az Egyesület igazgatóválasztmányába: BALOGH EDGÁR író, a Magyar Népi Szövetség Országos Közművelődési Bizottságának elnöke, BRÜLL EMÁNUEL gimnáziumi tanár, DR. CSÖGÖR LAJOS egyetemi tanár, a Bolyai Tudományegyetem rektora, GAÁL GÁBOR egyetemi tanár, DR. JANCsó ELEMÉR egyetemi tanár, DR. KISS ELEK unitárius püspök, Kós KÁROLY író, KURKÓ GYÁRFÁS iparos, a Magyar Népi Szövetség országos elnöke, LAKATOS ISTVÁN nyomdász-munkás, DR. PÁSZTAI GÉZA egyetemi tanár és DR. VENCEL JÓZSEF egyetemi tanár.

A közgyűlés végül a megüresedett elnöki tisztségre egyhangúan DR. TAVASZY SÁNDOR egyetemi tanárt, az Egyesület rangidős alelnökét, főtitkárrá DR. NAGY GÉZA az eddigi titkárt, titkárrá DR. NAGY JENŐ egyetemi lektort, pénztárossá BODOR BERTALANT, a Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank igazgatóját választotta meg.

Az újonnan megválasztott elnök köszönetet mondott a közgyűlés iránta megnyilvánuló bizalmaért és kérte az Erdélyi Múzeum-Egyesület tagjainak és barátainak teljes támogatását az Egyesület előtt álló súlyos kérdések megoldásában.

Az Egyesületnek 1944 tavasza óta első, két váltásos évre visszatekinthető közgyűlését a tagok nagy számában való megjelenése az Egyesület és az erdélyi magyarság emelkedett szellemű találkozóává avatta.

Javítások

Az *El. M.* 1945. évfolyamának 266. lapján alulról a 15. sorban *alat* helyett *adat*, a 275. lapon alulról a 7. sorban *bolyt* helyett *felyt* olvasandó.

